

SOCIAL FORANDRING
og
NYE RELIGIØSE
BEVÆGELSER

BRYAN R. WILSON, PH.D.
EMERITUS FELLOW

UNIVERSITY OF OXFORD
ENGLAND

2. AUGUST 1995

SOCIAL FORANDRING
og
NYE RELIGIØSE
BEVÆGELSER

SOCIAL FORANDRING OG
NYE RELIGIØSE BEVÆGELSER

INDHOLD

I. Tradition for religiøs intolerance	1
II. Oplevelsen af ”nye” bevægelser	2
III. Moderne og nye religiøse bevægelser	3
IV. Indflydelsen fra patologiske tilfælde	4
V. Inkonsekvente anklager	4
VI. Opposition mod Scientologi	5
VII. Social forandring og religiøse reaktioner	7
Om forfatteren	9

SOCIAL FORANDRING *og* NYE RELIGIØSE BEVÆGELSER

BRYAN R. WILSON, PH.D.
EMERITUS FELLOW
UNIVERSITY OF OXFORD
ENGLAND

2. AUGUST 1995

I. TRADITION FOR RELIGIØS INTOLERANCE

Fra den tidlige kristendom arvede vestlige samfund en kraftfuld og bevidst tradition for religiøs intolerance. Kristent engagement var præget af udelukkelse. Det proklamerede sig selv som den eneste sande tro og betragtede sig selv som berettiget til universelt troskab fra hele menneskeheden. Det var en voluntaristisk tro, og med det formål at omvende og omfatte hele menneskeheden var den fra begyndelsen engageret i en uforsonlig mission. Denne unikke konstellation af egenskaber differentierede tidlig kristendom fra andre samtidige religiøse bevægelser; fra jødedom som var etnisk baseret, og fra de fremherskende mysterie- og kejserlige sekter som var tolerante over for eller i det mindste ligeglade med andre religioner. Den middelalderlige kristendom fastholdt aggressiv mission mod

hedensk religion, tilhængere af disse skulle omvendes, men udviklede en endnu strengere politik med undertrykkelse af alle ulydige eller kætterske manifestationer af den kristne tro. Kætteri kunne straffes med døden – en politik teologisk berettiget af Thomas Aquinas (1225-74) og ubønhørligt implementeret af inkquisitionen (indført i 1232 og til sidst bremsset, i Spanien først i 1820). Reformationen bragte nogen omend gradvis formindskelse af de grovere former for religiøs intolerance, men fjendtlighed mod ”afvigende” udtryk for kristendommen varede ved i selv de mest liberale og avancerede protestantiske lande.

II. OPLEVELSEN AF ”NYE” BEVÆGELSER

Da afvigende former af kristen tro efter reformationen opnåede en vis mængde stabile tilhængere og fremstod som nye religiøse bevægelser, stødte de næsten altid på ekstrem intolerance. Hutteritterne, som oprindeligt startede i Tyrol, blev gentagne gange slået ihjel og tvunget trinvis til at flygte fra den ene sted til det andet over hele Centraleuropa. Kvækerne i England led vedvarende chikane i slutningen af det 17. århundrede, og mange af dem blev fængslet for deres tro. De tidlige metodister i det 18. århundrede blev hyppigt overfaldet, og nogle af deres kirkesale brændt. Lokale ordenshåndhævere og dommere var ikke sjældent part i en sådan forfølgelse, de stimulerede pøbelen og betragtede disse lovydige religiøse som syndere – snarere end som ofre. I slutningen af det 19. århundredes England blev de tidlige tilhængere af Frelsens Hær udsat for lignende fjendtlighed. På bare ét år blev mere end 600 af dens ”soldater” angrebet af ”bøller”, som medlemmer af Frelsens Hær mente var ansporet af den indflydelsesrige bryggeriindustri. I løbet af nogle få år blev på den anden side et lignende antal Frelsens Hær-personale fængslet på tvivlsomme og måske falske anklager såsom at spærre landevejen. I Schweiz i 1890’erne blev de tiltalt for bedrageri og økonomisk udnyttelse, anklager i lighed med dem som var blevet brugt imod mormonkirkens missionærer i Skandinavien tidligere i århundredet.

Tidligt i det 20. århundrede blev opposition til nogle nye religioner udtrykt i forskellige former: Christian Science (Kristen Videnskab) var bittert fordømt både for deres påstande om, at åndelig helbredelse og nægtelsen af realitet af materie, men fordømmelse var stort set litterær spændende fra satire af Mark Twain til alvorlige angreb af den ansete historiker, H.A.L. Fisher, blandt et sandt bibliotek af fjendtlige kommentarer fra gejstlige, læger og i lettere grad en genre af smædeskrifter, tegneserier og satiriske romaner. Opposition til Jehovas Vidner, stadig anset som en ny bevægelse i første halvdel af det 20. århundrede, var ofte mere fysisk udtrykt. De var udsat for masse-vold i USA under anden verdenskrig, og nogle af dem blev dyppet i tjære og rullet i fjer. De blev forfulgt for at nægte at gøre honnør for flaget og synge nationalsangen ikke kun i USA, men i lande så forskellige som Malawi, og deres militærnægtelse gjorde dem retsforfulgt i Frankrig, Spanien og Grækenland selv i de

seneste årtier. I Quebec blev denne generelt lovlydige sekt skånselsløs forfulgt af regeringens ordenshåndhævere i løbet af 1940'erne og '50'erne på baggrund af en bred vifte af påståede overtrædelser af loven. Eksemplerne kunne blive mangedoblet – de tjener til at illustrere den fortsatte udbredelse af religiøs intolerance og den tilbagevendende opposition til nye religiøse organisationer og nye opfattelser af religiøs praksis.

Hvad, alle disse eksempler har til fælles, er, at disse forfulgte sekter alle på deres tid var relativt nye mindretals religiøse bevægelser. Fordi de nedværdigede sig til at afvige fra en eller anden forskrift fra etableret religion eller valgte at have deres egne forestillinger om guddom, frelse og tilbedelse, eller fordi de udfordrede normer for det moderne, verdslige samfund, blev de genstand for mistillid og blev betragtet som kilder til sociale forstyrrelser.

III. MODERNE OG NYE RELIGIØSE BEVÆGELSER

Med tiden tenderer de, der engang var nye religiøse bevægelser, til at opnå større social accept. De sekter og bevægelser, der var nye for et århundrede eller mere siden – syvende dags adventister, mormoner, Jehovas Vidner og andre, blev velkendte og mere eller mindre accepterede. Selvom de ofte er ofre for social kritik, har de fået mere og mere lov til at fungere på deres egen måde. Men diskrimination og opposition varer ved og fokuserer som tidligere på nye religiøse organisationer. I de sidste fem årtier er antallet af nye religioner i det vestlige samfund forøget drastisk. Nogle er afledt fra varianter af større orientalske trosretninger, andre er dukket op fra eklektiske nye genfortolkninger af elementer i forskellige religiøse traditioner. Atter andre har trukket på indfødt folkelig religion eller påstår at være moderne sammensætninger af gammelt hedenskab. Og andre forekommer som åndelige reaktioner på fremskridt i naturvidenskab, kommunikationsteknologi og forskellige former for mental terapi. Mange søger at vække og frigøre menneskeligt potentiale og at opøve en åndelig dimension for den mere og mere verdslige oplevelse i det moderne samfund. Forskere på dette område lægger enstemmigt vægt på alsidigheden af disse nye bevægelser, hvor de fleste kun har det til fælles, at de er opstået nogenlunde på samme tid. Og hvad der tilsyneladende er en tendens, der er tydelig i medierne og i udtalelser om dette emne af offentlige personer, bliver for alle nye religiøse bevægelser slået sammen, som hvis de tilpassede sig til et bestemt stereotyp billede. At denne indstilling i sig selv er skadelig for fair behandling af nye religioner må være indlysende. Når – med rette eller urette – en bevægelse er åbent anklaget for handlinger eller holdninger imod almenvellet, tenderer påstanden let til at blive overført til alle sådanne bevægelser, hvor offentligheden i almindelighed ikke er godt informeret vedrørende deres specifikke holdninger og aktiviteter. Siden disse bevægelser kun er lidt kendte, samler misforståelser, rygter, myter og bagtalelser sig let omkring deres ry. På grund af den måde, medierne i sig selv opererer på,

tenderer en påstand, som engang blev lavet, til at blive gentaget, da journalister, som ofte støtter sig til tidligere rapporter fra medierne, hvad enten autentificeret eller ej, gentager et velkendt historieførløb og så frembringer, hvad sociologer har kaldt ”negativt resumé af begivenheder”.

IV. INDFLYDELSEN FRA PATOLOGISKE TILFÆLDE

Et lille antal dramatiske og helt atypiske episoder har forværret skabelsen af fjendtlige reaktioner mod nye religioner. Om Charles Manson-familien, som begik grufulde mord i Californien, eller Symbionese Liberation Army (Befrielseshær) som var engageret i terroristaktiviteter, i nogen korrekt betydning var religiøse bevægelser, er diskutabelt, men medierne beskrev dem gerne som sådan. Jim Jones, central figur i Jonestown-tragedien i Guyana i 1978, var en religiøs præst – men fra en etableret trosretning, Disciples of Christ, ikke af en *ny* religiøs bevægelse. Waco-massakren i 1993, Soltemples Orden-episoden i Canada og Schweiz i 1994 og de dødelige aktiviteter i Japan af Aum Shinrikyo i 1995 var patologiske fænomener vedrørende nye religioner – men af *bestemte* bevægelser, ikke vedrørende nye religioner i almindelighed. Sådanne begivenheder er heldigvis sjældne og skal ses i perspektiv: Givet de bogstaveligt talt tusindvis af nye religioner, der fungerer i avancerede industrielle samfund (vestlige lande og Japan), kan bizarre episoder af denne art betragtes som yderst enestående. Alligevel, fordi disse tragedier dybt har såret den offentlige bevidsthed og – ikke altid med fuld berettigelse – fordi de er blevet tillagt nye religiøse organisationer, har billedet af alle sådanne bevægelser tenderet til at blive uberettiget negativt påvirket. Dog er det et faktum, at de fleste nye religiøse grupper fungerer som harmløse kilder til moralsk, social og åndelig støtte for sine tilhængere helt på afstand af opfattelser, der er blevet skabt i den moralske panik, som er blevet vakt om nye religiøse grupper.

V. INKONSEKVENTE ANKLAGER

Ud over den fjendtlighed, der er blevet stimuleret af den kendsgerning, at en religion er ”ny” (i samfund hvor den fremherskende generelle antagelse er, at religion nødvendigvis er ”gammel”), er det udvalg af moderne og nye religioner sådan, at hver af dem kan angribes for nogle specifikke træk for sig selv. Sådanne anklager kan afvige til et punkt med ren inkonsekvens. Mens nogle nye religioner, som opfordrer deres medlemmer til at involvere sig i etablerede dagligdags aktiviteter, tiltrækker kritik, for de siges at virke til ”at infiltrere” større sociale institutioner og virksomheder, bliver andre grupper, der praktiserer kommunitarisme, fordømt for deres separate samfundslivsstil og for at tage folk ud af det etablerede samfund. Nogle er skældt ud for deres hedonistiske orientering og deres eftergivende holdninger til seksualitet samt brug af stoffer; andre får ikke mindre fjendtlig fordømmelse for at få unge

mennesker til at opretholde en meget asketisk måde at leve på. I en tid, hvor en bred vifte af sociale kræfter stimulerer opløsningen af den moderne familie, er det nye religioner, der ofte udpeges til at stå over for anklagen, at de ”splitter familier”. Den slags anklager bliver bestandigt rettet mod nye bevægelser måske uden større berettigelse, end når lignende anklager blev gjort imod munkesamfunds-bevægelser i tidligere århundreder.

VI. OPPOSITION MOD SCIENTOLOGI

Et udvalg af forskellige bekymringer synes at have stimuleret opposition til Scientologi inklusive dem, der som regel vækkes i forbindelse med nye religioner i almindelighed.

For det første kan Scientologi vække mistanke, fordi den påstår at udlede åndelig indsigt fra anvendelse af rationelle procedurer. De, der går ind for traditionel religion, betragter almindeligvis religiøse værdier som helt ud over det rationelle og bliver måske stødt af den idé, at religiøse sandheder eller åndeligt udbytte kan opnås gennem tekniske midler – midler forskellig fra deres egen hellige opfattelser af tilbedelse og moral. Rationelle procedurer og systematisk indlæring karakteriserer videnskab, teknologi og økonomi snarere end en søgen efter gammel, religiøs sandhed eller åndelig oplevelse. Fordi Scientologi forbinder åndelige mål og rationelle, tekniske (og faktisk teknologiske) midler, tenderer de, der går ind for etableret religion, til at fordømme den som ikke ”virkelig” religion. De betragter den som falsk, fordi den udnytter moderne viden snarere end gamle formler, minimerer eller giver afkald på så almindelige religiøse begreber som sakralitet og ritual og antager en pragmatisk orientering til at forfølge religiøse mål. Idet de ignorerer det omfang, som religiøs given og donationer er nødvendige for alle religiøse organisationer, ser de også, at i Scientologi kræves tilhængere at betale for udgifterne til deres undervisning som alt for handels- og forretningsagtigt, for direkte et spørgsmål om betaling for service til, at det er passende for en religion. Derfor bliver de økonomiske arrangementer af Scientologi repræsenteret som udbytende og diskvalificerer derfor den bevægelse som en religion. Men dem, der fremkommer med sådan kritik, erkender ikke, at i etablerede kirker udføres bydende finansielle krav uundgåeligt rettet mod tilhængere, som i betaling for en messe i den katolske kirke, i indførte velgørenhedskontrakter i nogle protestantiske trosretninger eller i tiende afkrævet i fortiden af de større kirker, og som stadig kræves i utallige kristne sekter. Disse opkrævninger synes at være af en anden slags, kun fordi betalingsprocedurerne ofte er stadfæstet gennem gammel skik eller er blevet stadfæstet gennem bibelsk hjemmel. Kritikere af de økonomiske arrangementer af Scientologi Kirken ignorerer den fundamentale funktionelle lighed mellem de økonomiske procedurer af traditionelle religioner, ganske enkelt fordi formen adskiller sig og i kraft af den ælde og hellighed, som de normalt er iklædt.

For det andet lover Scientologi terapeutisk fordel i at frigøre enkeltpersoner fra virkningen af tidligere traumatiske oplevelser. Det løfte kan forekomme konventionelle udøvere af psykiatri at være en udfordring både til de teoretiske antagelser i deres praksis og mere specielt til de teknikker, de anvender. Derfor er to grupper af fagfolk, gejstlige og psykiatere, som kan siges at have personlige interesser i disse sager, tilbøjelige til at stimulere opposition mod Scientologi, og hver af dem har en bredere kreds af professionelle (lærere og læger for eksempel) og af et stadig bredere publikum af lægfolk, som de kan påvirke.

For det tredje beslutter nogle af dem, der tager imod Scientologi, at gennemgå yderligere uddannelse for at blive kvalificerede Scientologi auditorer og opgive mere konventionelle karrieremuligheder. Forældre, slægtninge og venner, der ikke er indviede i Scientologi, kan se på en sådan beslutning med ængstelse. Hvis et køligt forhold til familie og venner følger sådan et religiøst valg, som det nogle gange har været tilfældet, giver dette yderligere ammunition for dem, der er imod denne nye religion – det bliver i deres øjne ”en kult, der splitter familier”.

For det fjerde kan et mere generelt og diffust aspekt af den kulturelle etik af Scientologi stimulere yderligere opposition. Traditionel kristendom arver en bred asketisk orientering til verden og har dyrket, udover kirkerne eller deres menigheder, antagelser om den essentielle karakter af sand religion, nemlig at religion bør være højtidelig, fremme en asketisk etik og være bundet til opofrelse af jordnære bekvemmeligheder i den interesse at forberede belønning i et liv efter døden. Den har været optaget af at indgyde mennesket en følelse af sin iboende syndighed og sin manglende evne til gennem sine egne anstrengelser at opnå frelse. I stedet blev folk pålagt kun at være afhængig af en frelsesgud. Scientologi Kirken, som kontrast, hævder, at åndeligt udbytte kan blive realiseret i det nutidige liv. Scientologi anfører, at alle ifølge iboende natur er gode, og underviser i, at alle skal tage ansvar for sit eget liv og aktiviteter. For kirkerne er en religion, som afviser menneskehedens iboende syndighed, allerede en fornærmelse, men denne udfordring bliver ikke mindre af den kendsgerning, at den etik, som Scientologi omfatter, har meget tættere affinitet med etos fremherskende i den verdslige, vestlige verden fra slutningen af det 20. århundrede, en etos med eftergivende hedonisme, understregende menneskelig lykke og opmuntring for folk til at realisere deres fulde potentiale. Selv mange ikke-religiøse mennesker, der accepterer en verdslig, hedonistisk orientering til verden, er ikke rede til at anerkende en doktrin som religion, som opgiver den højtidelige fordømmelse af hele menneskeheden som syndere, og, så lidt som de måske bevidst accepterer den traditionelle kristne position, modsætter de sig ikke desto mindre en religion, som i disse fundamentale sager adskiller sig fra det. Fordi nogle endnu ikke er klar til at opgive det traditionelle syn på verden, og fordi andre mener, at selvom de ikke selv støtter den etik, er det ikke desto mindre et anliggende for religion at gøre det, så drages meget forskellige sektioner af offentligheden sammen i opposition mod den nye Scientologi religion.

VII. SOCIAL FORANDRING OG RELIGIØSE REAKTIONER

Det er en generel karakteristik af de etablerede religioner at understrege deres ælde. Denne påstand er intimt forbundet med den tro, at der er varige sandheder, evige sandheder, og den vage, men kraftfulde idé, at autentisk visdom kommer fra en uspecifik ur-fortid. På samme tid er der en udbredt bevidsthed om det ubønhørlige i mange aspekter af det sociale liv med uigenkaldelig forandring. Når den økonomiske og industrielle orden gennemgår så hurtig og mærkbar forandring, når den sociale struktur manifesterer en kontinuerlig proces af gentilpasning, når større sociale institutioner – statsamfund, loven, uddannelse, fritid og endda familien – alle oplever både konstant ubevidst tilpasning og programmer med bevidste reformer, ville det være usædvanligt, hvis ikke religiøse idéer og organisationer undergår lignende processer for forandring og nyskabelse. Det gør de til trods for ælde og tradition. Alligevel er den antagelse så forankret, at religion bør være, som liturgien udtrykker det, ”som det var i begyndelsen, er nu og i al evighed skal være”, at aktører i andre sociale institutioner finder det er vanskeligt at komme overens med idéen om nye religioner eller nyskabende procedurer, som disse religioner arbejder for. Lovens håndhævere arbejder med udslidte definitioner, der blev etableret af retspraksis, der strækker sig ind i den fjerne fortid, så selv den juridiske opfattelse af, hvad der kunne udgøre religion, er forvirret og udlevet. Politikere, følsomme over for uro i offentligheden når af hvilken som helst grund nye religioner bliver angrebet i massemedierne, fremmaner let konventionelle og etablerede antagelser om, hvordan religion er. Journalister spiller på disse meget diffuse, traditionelle forestillinger, når religiøse forhold periodisk kan blive ophøjet til sager af større offentligt anliggende. På trods af bestræbelser på at bringe sin egen religiøse optræden ”ajour” ser den religiøse institution i sig selv generelt med mistro på innovative udviklinger, som finder sted uden for kirkernes rammer. I en hurtigt skiftende verden, i hvilken sociale institutioner er i stadig forandring, er til religion alene tilskrevet en fortsat og teoretisk uforandret rolle, funktion og form. Alligevel er der bevis for, at et stort antal personer søger og finder nye mønstre af religiøs praksis og nye opfattelser af religiøs sandhed og engagerer sig i ny åndelig søgen og deltager i nye typer af religiøs organisation. Selvom mange af de store kilder til den offentlige mening og indflydelse stadig er bundet til det gamle klichéagtige billede af religion, er oppositionen til nye religiøse bevægelser, hovedsageligt fordi de er nye, ensbetydende med modstand mod selve processen med social og religiøs udvikling i sig selv.

BRYAN RONALD WILSON

2. august 1995

Oxford, England

OM FORFATTEREN

Bryan Ronald Wilson er lektor emeritus i sociologi på universitetet i Oxford. Fra 1963 til 1993 var han også Fellow of All Souls College, og i 1993 blev han valgt til Emeritus Fellow.

I mere end fyrre år har han stået for forskning i mindretals religiøse bevægelser i Storbritannien og i udlandet (i USA, Ghana, Kenya, Belgien og Japan blandt andre steder). Hans arbejde har involveret at læse udgivelser fra disse bevægelser og, hvor det er muligt, at omgås med deres medlemmer i deres møder, ritualer og hjem. Det har også medført vedvarende opmærksomhed på og kritisk vurdering af andre akademikere.

Han er indehaver af graden diplomingeniør (økonomi) og ph.d. fra University of London og M.A. fra University of Oxford. I 1984 anerkendte University of Oxford værdien af hans udgivne arbejde ved at tildele ham doktorgraden i litteratur. I 1992 tildelte det katolske universitet i Louvain, Belgien, ham graden Doktor Honoris Causa. I 1994 blev han valgt som Fellow of the British Academy.

På forskellige tidspunkter har han haft følgende yderligere udnævnelser:

Commonwealth Fund Fellow (Harkness Foundation) ved University of California, Berkeley, USA, 1957-8

Gæsteprofessor, University of Ghana, 1964

Fellow of the American Council of Learned Societies, ved University of California, Berkeley, USA, 1966-7

Forskningskonsulent for religionssociologi ved universitetet i Padova, Italien, 1968-72

Gæsteforsker ved The Japan Society, 1975

Gæsteprofessor, det katolske universitet i Louvain, Belgien, 1976, 1982, 1986, 1993

Snider gæsteprofessor ved universitetet i Toronto, Canada, 1978

Gæsteprofessor i religionssociologi og konsulent for religiøse studier ved Mahidol University, Bangkok, Thailand, 1980-1

Scott Visiting Fellow (gæsteforsker), Ormond College, University of Melbourne, Australien, 1981

Gæsteprofessor ved universitetet i Queensland, Australien, 1986

Gæsteprofessor med udmærkelse, University of California, Santa Barbara, Californien, USA, 1987

I årene 1971-75 var han formand for Conférence Internationale de Sociologie Religieuse (den verdensomspændende organisation for disciplinen); i 1991 blev han valgt som æresformand for denne organisation nu kaldet Société Internationale de Sociologie des Religions

Rådsmedlem for Society for the Scientific Study of Religion (USA), 1977-9

I adskillige år europæisk medredaktør af *Journal for the Scientific Study of Religion*

I seks år var han medredaktør på *Annual Review of the Social Science of Religion*.

Han har holdt mange foredrag over mindretals religiøse bevægelser i Storbritannien, Australien, Belgien, Canada, Japan og USA samt lejlighedsvis i Tyskland, Finland, Frankrig, Holland, Norge og Sverige.

Han er blevet tilkaldt som ekspertvidne om sekter til domstole i Storbritannien, Holland, New Zealand og Sydafrika og har givet edsvoren vidnesbyrd for domstolene i Australien og Frankrig. Han er også blevet bedt om at give sagkyndigt, skriftligt råd om religiøse bevægelser for underhusets Parliamentary Home Affairs Committee.

Blandt andre værker har han udgivet ni bøger helliget helt eller delvist mindretals religiøse bevægelser:

Sects and Society: the Sociology of Three Religious Groups in Britain, London: Heinemann and Berkeley: University of California Press, 1961; genoptrykt, Westport, Conn., United States; Greenwood Press, 1978

Patterns of Sectarianism (redigeret), London; Heinemann, 1967

Religious Sects, London: Weidenfeld and Nicholson; New York: McGraw Hill, 1970 (også udgivet i oversættelse på fransk, tysk, spansk, svensk og japansk)

Magic and the Millennium, London: Heinemann, og New York: Harper and Row, 1973

Contemporary Transformations of Religion, London: Oxford University Press, 1976 (også udgivet oversat til italiensk og japansk)

The Social Impact of the New Religious Movements (redigeret) New York: Rose of Sharon Press, 1981

Religion in Sociological Perspective, Oxford: Clarendon Press, 1982 (også udgivet oversat til italiensk; japansk oversættelse under udarbejdelse)

The Social Dimensions of Sectarianism, Oxford: Clarendon Press, 1990

A Time to Chant: the Soka Gakkai Buddhists in Britain, [med K. Dobbelaere] Oxford: Clarendon Press, 1994 (japansk oversættelse under udarbejdelse).

Han har også bidraget til mere end 25 artikler om mindretals religiøse bevægelser, medredigeret værker og fagtidsskrifter i Storbritannien, USA, Frankrig, Belgien, Holland og Japan samt til *Encyclopaedia Britannica*, *Encyclopedia of Social Sciences* og *Encyclopedia of Religion*, og er nu ved at udarbejde et bidrag til *Enciclopedia Italiana*.

